

Kristýna Jandová

Lovecká kultura a její ozvěny v krajině mikulovského panství za časů prvních Dietrichsteinů – 1. část

Výřez z mapy mikulovského panství z druhé poloviny 17. století zachycuje jelení obor založenou na jižním okraji Mikulova Adamem z Dietrichsteina

Neomyslitelnou součástí života aristokracie byl lov. Raně novověká šlechtická společnost zdělila tento svěbytný způsob trávení volného času z dob hlubokého středověku a vědomě jej pak v součinnosti s panovnickým dvorem rozvíjela a přetvářela podle svých vlastních potřeb a dobových zvyklostí. Právo provozovat lov na rodovém panství bylo považováno za znak příslušnosti k vyšším vrstvám společnosti, a tak zcela logicky tato forma zábavy a aktivního odpočinku příslušníků šlechty začala působit i v rovině reprezentativní.

Krajina lovu

Zcela svěbytným a jedním z nejviditelnějších nositelů této tradice byla lovecká krajina – osobitě tvořený prostor šlechtického panství, ve kterém se rodová reprezentace snoubila s hospodářským a ryze praktickým aspektem lovu. Tato krajinná tvarosloví zpravidla doplňovala a rozvíjela samotné šlechtické rezidence, byla jejich příomou součástí. Jednotlivá sídla s loveckou krajinou vytvářela působivé komplexy, které ve své ucelenosti udávaly ráz velké části území spravovaného šlechtickými majiteli. *Krajiny jsou na prvním místě kulturním jevem, nikoli přírodním; jsou to konstrukty imaginace projektované do dřeva, vody a kamene.*¹

Základním prvkem lovecké krajiny jsou především obory, jejichž zakládání je v našem prostoru doložitelné v prostředí královského dvora ke sklonku 13. a na počátku 14. století, tedy v době, kdy zdokonalení střelných zbraní a zavádění nových loveckých technik přispělo k úbytku stavů zvěře ve volné přírodě. Někdejší rytířské hrdinné lovy se začaly pozvolna přetvářet v „pouhé“ kratochvíle, které se však těšily velké oblibě. Zvěř byla uzavřena do vymezeného a ohrazeného prostoru a lovec byl vůči ní v citelné výhodě. Obory tak představovaly uměle vytvořenou divočinu, krajinu zdánlivě přirozených, ve skutečnosti však silně komponovaných mikrosvětů, v nichž proudil život dle přesně daných scénářů.²

Velký rozmach obornictví s sebou přinesla kultura období renesance. Obory se staly projevem přepychu a identity svého majitele. K šíření lovecké kultury přispělo posilování moci šlechty vůči osobě panovníka – celoevropský jev, který přinesl zásadní změnu v držbě půdy. Představitelé nejvyšší vrstvy společnosti získali pod svou správou rozsáhlá území, na nichž mohli provozovat lov, což bylo privilegium, jaké v období středověku náleželo jenom panovníkovi.³ U šlechty tudíž vyvstala potřeba soustředit zvěř „na svém“, k čemuž bylo nutné zamezit jejímu přebíhání k sousedovi.

Obory byly zakládány v bezprostřední blízkosti panských sídel, kde nesloužily pouze pro radovánky šlechtické společnosti, nýbrž i jako dobře dosažitelná zásobárna čerstvé zvěřiny pro zámeckou kuchyni. Svoji roli v zakládání renesančních obor sehrálo i narůstající zalidnění krajiny a adaptace lesnatých ploch pro hospodářské účely. Šlechta začala hospodařit ve vlastní režii, rozmohlo se rybníkářství, vinařství a ovocnářství, čímž došlo k zúžení životního prostoru zvěře.⁴ Krajina zaznamenávala výrazné změny.

Lov v krajině mikulovského panství

První konkrétní zmínku o lovu v krajině mikulovského panství lze nalézt v urbáři z roku 1560, starší pramenný materiál (kupříkladu urbář panství z roku 1414) žádné takové zprávy nepřináší. Důvodem této zmínky byla skutečnost, že v roce 1560 tehdejší majitelé panství Liechtensteinové přistoupili k ocenění rodového majetku před jeho plánovaným prodejem. V urbáři je uvedeno, že hodnota honitby ve sledovaném roce se dohromady se soudními pokutami rovná ceně nemovitostí – dvou dvorů a zámku se zahradou, celkově tedy 2 000 zlatých.⁵ Takto vysoká částka napovídá, že honitba musela zaujímat poměrně velký prostor, zvláště vezmeme-li v úvahu tehdejší velikost mikulovského panství. To bylo v roce 1560 tvořeno městem Mikulovem, vesnicemi Klentnice, Bavory, Perná, Pavlov a Bulhary, městečkem Sedlec, Dolními Věstonicemi, Mušovem a Strachotínem. Dále je v soupise usedlostí uvedeno, že poddaní mají platit takzvaný honební plat ve výši

¹ SCHAMA, Simon: Krajina a paměť, Praha 2007, s. 65.

² ŠIMŮNEK, Robert: Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750, Praha 2018, s. 461–470.

³ V roce 1573 vydal Český sněm usnesení, v němž se uvádí, že právo lovu souvisí s privilegovaným vlastnictvím půdy, náleží tedy panovníkovi, šlechtě, klášterům nebo královským městům.

⁴ TUMA, David: Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň 2018, s. 51, 59.

⁵ ŘEZNÍČEK, Jan: Dva mikulovské urbáře z roku 1560, Jižní Morava, roč. 2 (1966), s. 12.

přibližně 1 zlatý 43 krejcarů za právo honitby v lesích. Honební plat potom v pozdějších dobách představoval jistou peněžní náhradu, kterou poddaní odváděli vrchnosti za to, že nemuseli nadhánět na panských honech.⁶

Z uvedeného je tedy patrné, že na sklonku liechtensteinského působení na Mikulovsku se zvěř v místních lesích již běžně lovila. Prozatím však ještě nedošlo k jejímu cílenému a soustředěnému chovu, a tak o využití krajiny a přizpůsobení přírodních podmínek pro lovecké radovánky nemůžeme uvažovat. Jak již bylo řečeno, tato zábava byla v době vrcholné renesance především projevem sounáležitosti s vyššími vrstvami společnosti i projevem osobního bohatství, jímž rozhodně každý šlechtic neoplýval. Pokud totiž poslední generace Liechtensteinů v Mikulově měla něčeho opravdu nedostatek, byly to především finance. Kromě toho se však na celkové situaci rodu negativně projevila také absence silné osobnosti v jejich středu, která by mohla zastávat významnou pozici v rámci aristokratické obce. Navíc pod liechtensteinskou vládou začalo v 16. století stagnovat a kdesi výnosné režijní hospodaření v oblasti rybníkářství, a tak z Mikulova tento rod odešel zanechav panství v ekonomickém úpadku.⁷ O tom, že by zde mohla být zaváděna renesanční lovecká kultura, jež by se výrazněji projevila v krajině i životě tehdejších mikulovských pánů, nelze tedy hovořit. Poslední mikulovské generace liechtensteinského rodu představovaly běžnou zemskou šlechtu, která ve sledovaném období nepatřila k těm nejvýznamnějším představitelům aristokratické společnosti, do jejíhož života lov patřil. Výraznější ozvěny loveckých počínů jednotlivých příslušníků rodu Liechtensteinů zazněly až o několik generací později, a to ze sousedního valtického panství.

Je tedy zřejmé, že honitba na mikulovském panství existovala sice již za Liechtensteinů, se vznikem obory a s tím souvisejícími počátky estetizace krajiny pro lovecké účely však musíme počkat až na nové mikulovské pány, jimiž se od sedmdesátých let 16. století stali Dietrichsteinové.

Obora na mikulovském panství je poprvé zmíněna v urbáři z roku 1574, kde je uveden jistý Jorg Humbl, vrchní zahradník v oboře u Dolních Věstonic.⁸ Zajímavé je, že urbář, který poprvé zmiňuje věstonickou oboru, byl sepsán ještě před oficiálním potvrzením zisku panství Adamem z Dietrichsteina. *Vklad tohoto zboží stal se teprve r. 1576 v Brně na soudě zemském... ale Adam z Dietrichsteina, jenž byl r. 1575 na obecném sněmu olomouckém při času sv. Filipa a Jakuba přijat se syny svými za obyvatele zemského, vešel již dříve v držení tohoto zboží.*⁹ Adam tedy již nějaký čas před zápisem majetku do desek zemských na mikulovském panství hospodařil, proto vznik nejstarší obory na panství lze spojit právě s jeho osobou.¹⁰

K věstonické oboře se pravděpodobně váže i zmínka v urbáři z roku 1579, v němž stojí, že u věstonického mlýna je z jedné zahrady „jelení poličko“, což mimo jiné poukazuje na chov jelenů, kteří byli v době renesance výsostnou zvěří a symbolem přepychu.¹¹

⁶ Tamtéž, s. 21.; SVOBODA, Miroslav (ed.): Mikulov, Praha 2013, s. 98–99.

⁷ VAŘEKA, Marek: Liechtenštejnská panství na Moravě do Bílé hory, Ostrava 2020, s. 171, 182, 185.

⁸ „*Jorg Humbl ein Obergartner bei dem Thiergarten*“, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 6794, fol. 316, karton 1095.

⁹ TENORA, Jan: Rozdíl statku mikulovského r. 1590, Časopis společnosti přátel starožitností československých v Praze, roč. 40 (1932), č. 1, s. 9–21; ROHLÍK, Miloslav (ed.): Moravské zemské desky. Kraj Brněnský. Díl III: 1567–1641, Praha 1957, s. 88.

¹⁰ Ve zhruba patnáctiletém období mezi liechtensteinskou a dietrichsteinskou správou mikulovského panství se vystřídala epizodní správa uherského rodu Kerecenů se správou císařskou. A právě císař Maxmilián II. Habsburský udělil Adamovi z Dietrichsteina část panství v léno, čímž částečně umožnil dlužnou částku, kterou u Adama, věrného to služebníka a vyslance, měl.

¹¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 7703, fol. 100, karton 1250. Jelením poličkem bylo nejspíše míněno takzvané zvěřní poličko, které se zřizovalo zejména jako zásobárna potravy pro zvěř v oborách. Původní porosty v oborách nebyly pro zabezpečení správné péče o zvěř dostačující, proto vznik obor doprovázelo nejen zakládání těchto poliček, ale také výsadba ovocných stromů, tvorba alejí či zakládání početných rybníků. Viz: TUMA, Zlatý věk obor, c. d., s. 61.

Dolním Věstonicím věnoval Adam z Dietrichsteina velkou pozornost a péči. Kromě založení obory zde obnovil starý liechtensteinský dvůr s mlýnem, do jehož areálu přesunul i panský pivovar z mikulovského náměstí.¹² V areálu postavil druhý moderní mlýn, který byl zbourán až v průběhu 20. století; pozdně renesanční stopy z devadesátých let 16. století dodnes nese řada domů na návsi. Mimo to nechal v městečku vybudovat také tvrz, již zmiňuje jeho závět z roku 1590: *Třetí díl statku měl získat starší (syn) Maxmilián. Záležel z nové velmi dobře vystavěné tvrže u Dolních Věstonic, u níž byly štěpnice, zelnice a zahrada kuchyňská, potom pivovar a sladovna... u tvrže a pivovaru mlýn dobře vystavěný... u tvrže a městečka pak obora se 70 kusy zvěře.*¹³ O podobě tvrže závět bohužel mlčí.¹⁴ Připustíme-li však, že věstonická obora nesloužila jen k chovu zvěře, ale byla využívána i k reprezentačním účelům, mohli Dietrichsteini používat tvrz jako zázemí v době konání loveckých radovánek. Nabízí se tak i otázka, zda tvrz nebyla vystavěna právě za tímto účelem, jak tomu bylo v případě mnoha dalších renesančních obor s letohrádky či loveckými zámečky vybudovanými v téže době.¹⁵ Je třeba také konstatovat, že prostředí lužních lesů v okolí Dolních Věstonic bylo pro chov zvěře ideální a dohromady s loukami a zátočinami řeky Dyje mohlo být i dokonalým prostorem pro konání takzvaného plachtového lovu, v období renesance velmi oblíbeného.¹⁶

Adamova závět přináší informace také o dalším počínání prvního mikulovského Dietrichsteina stran implementace lovecké kultury do krajiny panství. Nejmladšímu synu Františkovi dle údajů v ní uvedených odkázal zámek v Mikulově i se zahradami, pod ním také jelení oboru s domkem uprostřed a dva větrné mlýny s velkou zahradou osazenou ovocnými stromy, v níž stál rovněž domek.¹⁷ Vedle věstonické obory tak na sklunkou 16. století prokazatelně fungovala i druhá obora – mikulovská. Tu zmiňuje již zápis v deskách zemských z roku 1577, kdy císař Rudolf II. potvrdil Adamovi z Dietrichsteina dědičnou držbu mikulovského panství.¹⁸ Založení obory na jižním okraji města můžeme spojit s modernizací města i přestavbou zámecké rezidence v renesančním duchu, které Adam z Dietrichsteina inicioval.¹⁹ Existence jelení obory pod zámek zcela souzněla s touhou renesanční šlechty po vytvoření komplexu komfortního zámku, doplněného o oboru či bažantnici, v nichž by mohli provozovat oblíbenou loveckou zábavu. I vzhledem k budoucímu vývoji lze spolehlivě konstatovat, že se mikulovská obora stala (na rozdíl od té věstonické) trvalou součástí sídla a okolní krajiny a byla vybudována především k účelům reprezentace. Jak totiž ukáže konání Adamových nástupců, Dietrichsteinové toto spojení *mikulovský zámek–obora* po generace cíleně budovali a vědomě prohlubovali.

¹² *War ein neue erhautes brauhaus, so man zur herschaft gern Nicolsbug, in Nutzung hat.* Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 6794, fol. 308, karton 1095.

¹³ TENORA, c. d.

¹⁴ Podoba věstonické tvrže nebyla dosud objasněna, vodítkem není ani nejstarší zobrazení Dolních Věstonic na vedutě z konce 18. století. Po tvrzi v Dolních Věstonicích bohužel není v současné době ani památky, a tak stejně jako v případě její podoby neznáme ani místo, kde přesně stávala.

¹⁵ Jedním ze zajímavých příkladů je obora Vřesek na Českolipsku s dodnes dochovanou renesanční tvrzí uprostřed.

¹⁶ Při plachtovém nebo obstaveném honu se pracovalo se sítěmi, zradidly a plachtami, pomocí nichž byla zvěř naháněna ze širokého okolí, přechovávána v ohradách a pak vypouštěna do plachtami vymezeného prostoru. Lovci poté na zvěř mohli střílet z altánků, vozů nebo balkónů loveckých zámků. K vymezení prostoru se často využívalo i vodních toků či vodních ploch.

¹⁷ Existenci dvou větrných mlýnů na jižním okraji města, patřící vrchnosti, zmiňuje už urbář z roku 1560, jedná se tedy ještě o liechtensteinské založení. Zahrady a obora, které vznikly v jejich bezprostřední blízkosti, jsou však výsledkem až dietrichsteinského úsilí. Noví mikulovští páni tak přistoupili ke kultivaci tohoto prostoru s využitím starších liechtensteinských vzorců, což vidíme například i na rozvinutí rybníční soustavy na samém okraji panství na zemské hranici. Viz: TENORA, c. d.

¹⁸ „... ten statek nyní a na časy budoucí a věčně ne za manský, než spupný dědictví držán a užíván byl...“. ROHLÍK, c. d., s. 108.

¹⁹ FEYFAR, Mathias Maria: Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg, Wien 1879, s. 141; SVOBODA, c. d., s. 98–99.

Důležité je zohlednit dietrichsteinské obory také v rámci proměny krajiny celého českého a moravského prostoru v době renesance. Zprávy o existenci těchto reprezentativních prostor zakládaných za účelem chovu zvěře i konání loveckých radovánek se objevují pouze na panstvích, jejichž držitelé byli mocní a bohatí šlechtici. Prvenství co do počtu založených obor patří bezesporu Rožmberkům, kteří již roku 1555 založili oboru u zámku v Českém Krumlově a druhou nedaleko města Vimperk. V dalších desetiletích poté postupně vznikaly rožmberské obory také na Třeboňsku a Bechyňsku. Známou netolickou oboru založil přední muž Českého království Vilém z Bechyňberka na konci sedmdesátých let 16. století poté, co rozšířil původní malou oboru Jakuba Krčína z Jelčan u hospodářského dvora Leptáč. V netolické oboře pak roku 1583 započal s výstavbou slavného loveckého letohrádku Kratochvíle. Mezi další významné renesanční obory vzniklé v rozmezí sedmdesátých až devadesátých let 16. století na panstvích předních českých a moravských velmožů patří lobkovická obora u Horšovského Týna, rožtýnská obora Zachariáše z Hradce u Jihlavy, opočenská obora Jaroslava I. Trčky z Lípy u Rýchnova nad Kněžnou, pernštejnská obora pod hradem Kunětická hora u Pardubic či vartemberská obora Vříšek na Českolipsku.²⁰ S ohledem na tento výčet nejvýznamnějších renesančních obor tak lze konstatovat, že dietrichsteinské obory na mikulovském panství (Dolní Věstonice 1574, Mikulov 1577) patřily k nejstarším oborám šlechtického založení v českých zemích.

Jihomoravský španělský grant

Adam z Dietrichsteina (1527–1590) již od mládí působil ve službách arcivévody Maxmiliána Habsburského (pozdějšího císaře Maxmiliána II.) jako vyslanec na španělském královském dvoře Filipa II. Habsburského a později i jako hofmistr dvou císařských synů – arcivévody Rudolfa a Arnošta Habsburského.²¹ Na svých četných diplomatických misích poznal Adam řadu zeměpanských dvorů, které představovaly sociální i politická ohniska raného novověku. Dvorské prostředí umožňovalo získání důležitých osobních vazeb i integraci s centrální mocí a skrze kulturní transfer bylo pro šlechtickou obec i hlavním inspiračním vzorem.²² Vždyť také *správně se chovat znamená následovat příkladu dvora*²³ – to bylo úsloví, které rezonovalo šlechtickou společností napříč celou Evropou již od dob středověku. Adam z Dietrichsteina, dvořan, jenž byl hoděn přítomnosti krále i jeho „následování“, byl také velmi zblízka obeznámen s loveckou kulturou, která se na renesančních panovnických dvorech těšila velké oblibě. Dokládají to například dopisy Adama z Dietrichsteina císaři Maxmiliánovi, v nichž ho informoval o průběhu cesty do Španělska, kam doprovázel arcivévody Rudolfa a Arnošta. Císařovi synové se v roce 1563 vypravili ke dvoru svého strýce španělského krále Filipa II. Habsburského,²⁴ aby zde dosáhli patřičného vzdělání. V jednom z Dietrichsteinových dopisů se nachází zmínka o tom, že v italském Viveganu, kam celou družinu doprovázel papežský vyslanec hrabě Jakob Hannibal z Hohenemsu a Francesco de Medici, byl na počest arcivévodů

²⁰ TUMA, Zlatý věk obor, c. d., s. 67–92.

²¹ K Adamově diplomatické kariéře podrobněji ČERNUŠÁK, Tomáš – HAJNÁ, Milena: Šlechta českých zemí v diplomacii habsburské monarchie na prahu raného novověku, in: Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii (ed. Petr Pavelec – Martin Gaží – Milena Hajná), České Budějovice 2020, s. 99–127.

²² Tamtéž, s. 112.

²³ BURKE, Peter: Dvořan, in: Renesanční člověk a jeho svět (ed. Eugenio Garin), Praha 2003, s. 119.

²⁴ EDELMAYER, Friedrich – STROHMEYER, Arno (ed.): Die Korrespondenz der Kaiser mit ihren Gesandten in Spanien. Band 1: Der Briefwechsel zwischen Ferdinand I., Maximilian II. und Adam von Dietrichstein 1563–1565, Wien – München 1997, s. 66.

zorganizován lov, kterého se i zúčastnili.²⁵ V dalším dopise, psaném již po příjezdu do Španělska, Adam uvádí, že po týdně stráveném ve Valencii přijela družina do Ocany, kde se krátce setkali s královnou Isabelou a princeznou Juanou, a odtud pak putovali do Aranjuez. Tam se prý během svého čtyřtýdenního pobytu arcivévodové věnovali kromě výuky převážně lovu, četným slavnostem a procházkám v rozsáhlých parcích královských letohrádků.²⁶

Španělský královský dvůr Filipa II. Habsburského byl v době působení Adama z Dietrichsteina na vrcholu své slávy. Byl středem země, nad níž díky zámožným držávám slunce nezapadalo, křižovatkou evropské politiky a diplomacie, místem, kde se soustředila řada výjimečných umělců i kde se zrodila dobová španělská renesanční móda, která se stala synonymem důstojnosti, moci a reprezentace. To vše bylo součástí života Adama z Dietrichsteina.²⁷

Oblíbenému lovu byla ve Španělsku věnována pozornost i po stránce literární. Už v roce 1543 vyšla v Kastilii první tištěná lovecká příručka od Pedra Nuneze de Avendano, a navázala tak na řadu renesančních knih o lovu psaných především monarchy či vyšší šlechtou.²⁸ Mluví se v ní o aristokratickém umění v lovu. Upozorňuje na to, že *je gentlemanovou povinností vědět, jak využívat ptactvo a psy a zvolit vhodné místo a čas k lovu*. Lov je v ní prezentován jako tradice vyšších složek evropské společnosti a zároveň je považován za symbol její prestiže. V knize se mluví také o tom, že lov současně představoval i jeden z prostředků komunikace šlechty s panovníkem. Díky lovu se totiž šlechta ocitala blíže králi, čehož mohla v řadě případů využít ve svůj prospěch a cílit na získání podílu na moci.²⁹ Není tak nijak překvapivé, že řada dvořanů vybudovala v blízkosti panovnického dvora svá venkovská sídla s letohrádky se zahradami a oborami a potřebným zázemím pro lovecké radovánky. K těm pak velmi ráda zvala významné šlechtice a diplomaty či přímo samotného panovníka. Můžeme si být zcela jisti, že nešlo pouze o představení vlastní lovecké zdatnosti. Příkladnou rezidenci s rozsáhlými geometricky řešenými zahradami si nechal ve vesnici Arganda del Rey nedaleko Madridu vybudovat Dietrichsteinův současník a pozdější nástupce na pozici diplomata Hans Khevenhüller hrabě z Frankenburg (1538–1606). Na tomto místě, kde rád odpočíval a vydával se na lov, pořádal slavnosti a přijímal své diplomatické kolegy, několikrát hostil i samotného panovníka a císařovy mimořádné vyslance.³⁰

O tom, že konání lovů pro panovníka bylo vhodnou příležitostí k vlastní reprezentaci a prodiskutování důležitých politických záležitostí, věděla své i šlechta českých zemí. V roce 1561 uspořádal u Veselí nad Lužnicí rožmberský vladař Vilém z Rožmberka štvanici pro arciknížete Ferdinanda Habsburského. Štvaní medvědů, po nichž lovci vystřelovali ohnivé raketle, střídala hra v kostky, závody koní a chrtů či střelba

²⁵ Tamtéž, s. 68.

²⁶ Lovu se zúčastnila i princezna Juana (ovdovělá sestra Filipa II.), která prý k oběma arcivévodům měla láskyplný mateřský vztah a zahrnovala je od jejich příjezdu četnými dary. Společně prý zastřelili velké množství kozorohů a králíků. Tamtéž, s. 71, 102, 224.

²⁷ Na dobu Adamova působení ve Španělsku upomíná jeho portrét od neznámého španělského umělce, který tvořil pod Tizianovým vlivem. Adam je na něm zachycen s řetězem a odznakem calatravského řádu, jež obdržel za své služby spolu s komendou v Alcanez. Známé jsou rovněž i podobizny Adama a jeho ženy Margarity de Cardona od Juana Pantojy de la Cruz, portrétisty španělského krále Filipa II. Habsburského. Dietrichstein vydával nemalé prostředky na portrétní reprezentaci, jak dokládají zmínky v jeho korespondenci i v inventářích mikulovského zámku. Ve Španělsku shromáždil také bohatou sbírku knih, která dala základ zámecké knihovně v Mikulově. Války a jiné pohromy však vedly k rozptýlení obou kolekcí, proto „toho španělského“ zůstalo v Mikulově jen poskrovnu.

²⁸ Roku 1433 vyšel první lovecký průvodce v Portugalsku, autorem byl král Joao I. Portugalský.

²⁹ OWENS, Jack B.: Diana at the Bar. Hunting, Aristocrats and the Law in Renaissance Castile, *The Sixteenth Century Journal*, roč. 8 (1977), č. 1, s. 17–36 [online]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2540124> [cit. 6. října 2021].

³⁰ ČERNUŠÁK – HAJNÁ, c. d., s. 124.

z kuší a ručnic.³¹ Přítomnost panovníka na lovu byla také prestiží, kterou pak řada šlechticů využívala k prezentaci vlastní osoby. Ve svých zápiscích k lovu z října roku 1606 si Adam mladší z Valdštejna poznamenal: *Dnes byl pěkněj lov, na kterým sem z poručení Jeho Milosti Císařské sám všechny svině musil bítí a poněkud nebezpečnosti pocítiti.*³²

Kariéra diplomata v životě raně novověkého šlechtice však neznamenala jen příležitost pro posílení sociálního statusu, ale i hospodářského kapitálu. Udělením mikulovského panství v léno roku 1575 svěřil císař Maxmilián II. Adamovi z Dietrichsteina do péče jedno z největších panství na Moravě. O rok později pak tuto držbu potvrdil jako dědičnou. Císař tímto převodem panství umožil u svého oblíbence dlužnou částku 90 000 zlatých, která se nastrádala zejména díky zmíněné Dietrichsteinově dvorské službě vrchního hofmistra u císařova syna Rudolfa i velvyslaneckému působení ve Španělsku.³³ V roce 1583 Adam Dietrichstein zmiňuje, že musí být s císařem Maxmiliánem velmi spokojený, protože je to právě on, komu musí být za všechno vděčen.³⁴ Poznámku psal v době, kdy se mu již podařilo více než ztrojnásobit rodové dědictví, v čemž zisk Mikulova hrál zásadní roli.³⁵

Úspěšného diplomata, jehož můžeme pro jeho kvality, zásluhy i významné postavení směle řadit k čelním představitelům habsburské dvorské společnosti, musíme na sklonku jeho kariéry po příchodu do Čech zařadit i ke špičce české, potažmo moravské stavovské obce. Renesanční kavalír, který umně zprostředkovával kontakty a utužoval vztahy mezi dvěma habsburskými rodovými liniemi, byl osobností, skrze jejíž evropské dvorské zkušenosti vstoupila kultura ryzí renesance na mikulovské panství se výparádou.

Dietrichstein byl jistě obeznámen s tím, že se usazuje v zemi, v níž šlechta oplývá nebývalou mocí a demonstrace vlastního postavení a bohatství je více než žádaná a stejně důležitá jako u královského dvora ve Španělsku. Adam, vědom si dobře všech přínosů lovecké kultury, tak vytvořil při jejím zavedení na mikulovské panství jeden z možných prostředků komunikace s panovníkem. Po svém návratu ze Španělska totiž zůstal velmi důležitou politickou osobností. Císař Rudolf II. jej jmenoval nejvyšším hofmistrem a tajným radou. Adam díky čilým kontaktům se Španělskem představoval i nadále klíčovou postavu ve vzájemných vztazích obou habsburských oblastí.³⁶ Založením obor na mikulovském panství jistě vyhověl i narůstajícím potřebám zámecké kuchyně, jež musela uspokojit chuť významných hostů, kteří Adama v Mikulově navštěvovali.³⁷ V neposlední řadě ovšem vyšel vstříc loveckým tužbám renesančního aristokrata, který přece *měl následovat příkladu dvora.*

³¹ PÁNEK, Jaroslav: Vilém z Rožmberka. Politik smíru, Praha 2011, s. 359.

³² KOLDINSKÁ, Marie: Každodennost renesančního aristokrata, Praha 2004, s. 88.

³³ EDELMAYER – STROHMEYER, c. d., s. 43, 46.

³⁴ Tamtéž, s. 46.

³⁵ Srov. Podobnou taktiku oceňování za služby habsburskému domu volil císař Maxmilián také u nejvyššího purkrabího Viléma z Rožmberka, kterému taktéž v roce 1575 postoupil všechna svá práva na Roudnici nad Labem. O rok později, stejně jako u Dietrichsteina, mu předal panství do dědičné držby. Předání Roudnice bylo kromě projevu vděku za Rožmberkovy služby a za jeho podporu v přijetí Maxmiliánova syna Rudolfa za českého krále především částečnou náhradou za finanční ztráty, jež vyplynuly z jeho diplomatických povinností. Viz: RYANTOVÁ, Marie: Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království, Praha 2016, s. 166.

³⁶ KUBÍKOVÁ, Blanka: Portrét v renesančním malířství v českých zemích, Praha 2016, s. 186. Více k Dietrichsteinově roli rádce Rudolfa II. viz: LUSKA, Stanislav: Španělská korespondence Adama z Dietrichsteina, Brno 2014 (diplomová práce).

³⁷ Torzovitost archivního materiálu vztahujícího se k osobě Adama Dietrichsteina znesnadňuje podrobnější vykreslení působení tohoto aristokrata na mikulovském panství a s tím i související konání loveckých radováněk pro významné hosty. Díky Adamově význačnému postavení lze ovšem předpokládat, že tomu tak bylo, neboť Mikulov byl mnohokrát místem politicko-přátelských setkání. Jedním z Adamových častých hostů byl kupříkladu papežský legát Hippolito Aldobrandini, jenž později již jako papež Klement VIII. sehrál klíčovou roli v církevní dráze Adamova syna Františka.

Adam z Dietrichsteina – portrét v Galerii Dietrichsteinů v Regionálním muzeu v Mikulově (foto Milan Karásek)

Italská inspirace

Při zavádění lovecké kultury do krajiny mikulovského panství byl Adam z Dietrichsteina jistě ovlivněn španělským dvorským prostředím, kde prožil významnou část svého života. V době renesance však byla hlavním inspiračním zdrojem pro kultivaci krajiny Itálie, která byla Adamovi možná stejně blízká jako země na západě Evropy. Apeninský poloostrov byl jednak opakovaným cílem Adamových četných misí v roli habsburského diplomata, jednak místem, kde v mládí studoval.

Když bylo Adamovi patnáct let, odjel spolu se svým starším bratrem Zikmundem Jiřím do Padovy, kde se mimo jiné naučil latinsky a italsky. O tři roky později, roku 1545,

podnikli oba mladí šlechtici kavalírskou cestu po Itálii, která je zavedla až do Říma.³⁸ V mládeneckých letech tak Adam poznával ovzduší menších i větších italských dvorů a pobýval v prostředí zahradních vil, jež v rámci zážitků z kavalírských cest oslovovaly i řadu českých šlechticů, kteří se jimi nechali inspirovat a přenášeli umění vlašských mistrů do domácího prostředí. Kromě řady individuálních cest šlechtických mladíků z Čech do Itálie měla velký vliv na implementaci italské renesanční kultury do domácího prostředí především výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 a 1552, zorganizovaná k uvítání krále Maxmiliána II. Habsburského a královny Marie. Členem králova doprovodu, který s mladým panovníkem přicestoval ze Španělska, byl i Adam z Dietrichsteina, jenž se tak po pár letech znovu vrátil do Itálie a společně se svým vladařem navštívil Janov a řadu sídel milánského a mantovského vévodství.³⁹

Obory zakládané jako součást italských zahradních vil jsou známé už z období středověku. Vždyť už ve 14. století se i v řadě českých klášterních a zámeckých knihoven objevil spis boloňského senátora Petra de Crescenciia pojednávající o podobě ideální obory.⁴⁰ V novověku pak byla tato tradice rozšířena o reprezentativní stránku honů, což se promítlo i do podoby lovecké krajiny. V blízkosti vil či vilových paláců vznikaly rozsáhlé lovecké parky, které ve výsledku představovaly divadelní scénu se sochami a lesními průseky, doplněnou umělými hrady a letohrádky na umělých i skutečných ostrovech uprostřed jezer i řek. V době konání honů pak tyto parky plnily efektivně aranžované průvody za doprovodu hudby z lesních rohů.⁴¹

Mnohdy rozsáhlé komplexy byly zakládány v přirozeném reliéfu krajiny, avšak s jistou měrou její modelové rytmizace. Obora vznikla prodloužením pohledové osy od ústřední stavby celého komplexu (vily, paláce či loveckého letohrádku). Lovecká enkláva přímo navazovala na tradiční zahradu rozloženou v bezprostřední blízkosti sídla a stala se jejím přímým pokračováním. Zahradní prostor byl tvořen třemi částmi: květinovou a bylinkářskou zahradou situovanou poblíž vily, dále navazující přílehlou ovocnou zahradou a sadem a konečně plochou připomínající les, která byla velmi často zároveň oborou či arboretem.⁴² Tento model italských renesančních zahrad a vilové architektury začal být v transformované podobě využíván i zemích západní a střední Evropy, své uplatnění našel také v českém a moravském prostředí.

Renesanční obory na mikulovském panství

Jak již bylo zmíněno, dokládají urbáře v sedmdesátých letech 16. století existenci dvou obor na mikulovském panství, o jejich bližší podobě však mlčí. Nezbyvá tak než vyvodit jejich přibližnou podobu z mladšího pramenného materiálu a aplikovat na ně obecné principy vycházející z výše uvedeného.

Ve věstonické oboře bylo k roku 1590 uvedeno 70 kusů zvěře (jelenů), což vzhledem k potřebám těchto zvířat vypovídá o její poměrně velké rozloze. Obora fungovala společně s jelením políčkem v blízkosti vrchnostenského dvora, mlýna a pivovaru. S přihlédnutím k nutné přítomnosti vodního zdroje a místnímu krajinnému reliéfu musela obora vyběhat do prostoru mezi Dolními Věstonicemi, Horními Věstonicemi a Mušovem, kde se rozprostíral lužní les, který mohl být pro zvěř vhodným útočištěm. O příznivých podmínkách pro zvěř hovoří i zprávy z počátku 19. století, kdy sem knížecí společnost zajížděla často lovit v již otevřených honitbách (tehdejší způsob lovu už nutně nevyžadoval uzavření

³⁸ EDELMAYER – STROHMEYER, c. d., s. 34; LUSKA, c. d., s. 36.

³⁹ PÁNEK, Jaroslav: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552, České Budějovice 2003, s. 100–101.

⁴⁰ WOLF, Robert – CHROUST, Miloslav – KOKEŠ, Otakar – LOCHMAN, Josef: Naše obory, Praha 1976, s. 9.

⁴¹ TUMA, David: Archeologie novověkých obor, Plzeň 2012 (disertační práce), s. 38.

⁴² TUMA, Zlatý věk obor, c. d., s. 32; TUMA, Archeologie novověkých obor, c. d., s. 39.

zvěře ve vymezeném prostoru).⁴³ Zázemí pro lov a obslužné práce v oboře poskytovala tvrz při oboře vystavěná Adamem z Dietrichsteina na sklonku 16. století. Jiné obslužné budovy se zde dle všeho nenacházely. Podrobnější podobu obory a staveb s ní souvisejících bohužel nepřibližuje ani nejstarší mapa mikulovského panství z roku 1672, jejíž dochované torzo prostor v okolí Dolních Věstonic nezachycuje. Blíže informace neposkytuje ani opis mapy z roku 1802, ve kterém sice sledovaný prostor již nechybí, zato však tvůrci mapy zachytili aktuální podobu panství, a to již obora více jak sto let neexistovala. Na konci 17. století je totiž věstonická obora popisována jako kdysi prý náramně krásná, avšak roku 1692 zcela vykáčena.⁴⁴ Přestože obora fungovala do konce 17. století, byla během své existence několikrát v důsledku vojenských střetů v době třicetileté války společně s tvrzí i blízkým hospodářským dvorem a zahradami značně poničena.⁴⁵ Pro válkou zasaženou ekonomiku celého panství pak její obnova a udržování muselo znamenat velkou finanční zátěž. Připočteme-li k tomu fakt, že prakticky od počátku 17. století byla stále větší pozornost věnována budování reprezentativní kulturní krajiny v okolí hlavního sídla v Mikulově – tím pádem i mikulovské oboře a nově vzniklému areálu kolem loveckého zámečku na Portz Inselu –, jeví se zánik obory ve Věstonicích zcela logickým vyústěním.

Na mikulovské oboře lze na rozdíl od té věstonické již od dob jejího vzniku zcela jasně interpretovat principy reprezentativních renesančních obor v okolí italských vil, tak jak se s nimi Adam z Dietrichsteina seznámil v Itálii. Mikulovská obora byla založena jako vrchol hlavní pohledové osy směřující od zámku na jih až k samotné hranici panství. Navazovala na intimní květinovou a bylinkovou zahrádku, která byla těsně při zámku, a dále na pás starých ještě liechtensteinských ovocných zahrad, jež byly situovány pod zámkem na okraji města.⁴⁶ Někdejší pospolitost a jasná rytmizace rozlehlého, cíleně budovaného komplexu je však v současné době vlivem narušení celého prostoru stále se rozšiřující městskou zástavbou současněmu pozorovateli téměř neviditelná. Obtížně čitelné dřívější souznění zámeckého sídla s loveckým areálem také znesnadňuje mikulovský svažité terén i větší vzdálenost mezi oběma místy.⁴⁷

Při zakládání celého komplexu musel Adam pracovat s danými terénními možnostmi, které skýtalo z velké části ještě opevněné středověké mikulovské sídlo. Ve výsledku tak položil základy poutavé renesanční přírodní scenerie (i s reprezentativní oborou), inspirované prostředím italských vil, která však na rozdíl od svých jižních předloh nepropojovala jednotlivé části (dům–zahrady–lovecký areál) v úzkém sepětí, nýbrž je rozvolnila v rozsáhlejší prostor. Jejich propojení bylo ovšem zdůrazněno pohledovou vlnou skrze hlavní osu celého komplexu, kdy pohled z oken paláce klouzal dolů přes květinovou zahrádku do ovocných sadů, od nichž pokračoval dál přes polička a první stromoví v oboře, až nakonec vystoupal na jejím samém konci na malý kopec, odkud se jako na houpačce vracel pozvolna zpátky.

Adamovu oboru s průběhem pohledové osy zachycuje i zmíněná nejstarší mapa mikulovského panství z roku 1672. Ta sice představuje podobu obory až téměř století po jejím založení, tedy i s barokními úpravami a rozšířeným prostorem, přesto zde vcelku spolehlivě určit starší renesanční část, která se nachází v přímé linii naproti zámeckému sídlu. Je prezentována pásem několika staveb, zakončeným vzrostlým hustým stromovím se středovým průsekem, v jehož středu se nachází stavba – onen „domek uprostřed obory“, o němž hovoří závěť Adama, svobodného pána z Dietrichsteina.

⁴³ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 10235, fol. 130, 138, 149, karton 1703.

⁴⁴ SVOBODA, František – HOMOLA, Aleš – CZAJKOWSKI, Petr – MARKEL, Martin – PONEŠOVÁ, Barbora: Krajina jako dílo. Barokní krajinou od Mikulova po Znojmo, Brno 2016, s. 66.

⁴⁵ V popisu panství z roku 1655 je uvedeno, že v Dolních Věstonicích byla pěkná ovocná a kuchyňská zahrada, nyní však zpustlá. Viz: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 979, karton 299.

⁴⁶ Zahrady v blízkosti obory byly velkou výhodou. Ovocné stromy jako možný zdroj potravy pro zvěř se pravidelně vysazovaly v oborách či v jejich těsné blízkosti.

⁴⁷ Někdejší mikulovská obora se rozkládala na jižní hranici panství. Dnes by se celá nacházela již na území Rakouska.

Prameny

- Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 979, karton 299.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 993, karton 301.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 6794, karton 1095.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 7703, karton 1250.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 10235, karton 1703.

Literatura

- BURKE, Peter: Dvořan, in: *Renesanční člověk a jeho svět* (ed. Eugenio Garin), Praha 2003, s. 109–132.
- ČERNUŠÁK, Tomáš – HAJNÁ, Milena: Šlechta českých zemí v diplomacii habsburské monarchie na prahu raného novověku, in: *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii* (ed. Petr Pavelec – Martin Gaži – Milena Hajná), České Budějovice 2020, s. 99–127.
- EDELMAYER, Friedrich – STROHMEYER, Arno (ed.): *Die Korrespondenz der Kaiser mit ihren Gesandten in Spanien. Band 1: Der Briefwechsel zwischen Ferdinand I., Maximilian II. und Adam von Dietrichstein 1563–1565*, Wien – München 1997.
- FEYFAR, Mathias Maria: *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg*, Wien 1879.
- KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2004.
- KUBÍKOVÁ, Blanka: *Portrét v renesančním malířství v českých zemích*, Praha 2016.
- LUSKA, Stanislav: *Španělská korespondence Adama z Ditrichštejna*, Brno 2014 (diplomová práce).
- PÁNEK, Jaroslav: *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 2011.
- PÁNEK, Jaroslav: *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003.
- ROHLÍK, Miloslav (ed.): *Moravské zemské desky. Kraj Brněnský. Díl III: 1567–1641*, Praha 1957.
- RYANTOVÁ, Marie: *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.
- ŘEZNÍČEK, Jan: *Dva mikulovské urbáře z roku 1560*, Jižní Morava, roč. 2 (1966), s. 7–25.
- SCHAMA, Simon: *Krajina a paměť*, Praha 2007.
- SVOBODA, Miroslav (ed.): *Mikulov*, Praha 2013.
- SVOBODA, František – HOMOLA, Aleš – CZAJKOWSKI, Petr – MARKEL, Martin – PONEŠOVÁ, Barbora: *Krajina jako dílo. Barokní krajinou od Mikulova po Znojmo*, Brno 2016.
- ŠIMŮNEK, Robert: *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*, Praha 2018.
- TENORA, Jan: *Rozdíl statku mikulovského r. 1590*, Časopis společnosti přátel starožitností československých v Praze, roč. 40 (1932), č. 1, s. 9–21.
- TUMA, David: *Archeologie novověkých obor, Plzeň 2012* (disertační práce).
- TUMA, David: *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Plzeň 2018.
- VAREKA, Marek: *Lichtenštejnská panství na Moravě do Bílé hory*, Ostrava 2020.
- WOLF, Robert – CHROUST, Miloslav – KOKEŠ, Otakar – LOCHMAN, Josef: *Naše obory*, Praha 1976.

Internetové zdroje

OWENS, Jack B.: Diana at the Bar. Hunting, Aristocrats and the Law in Renaissance Castile, *The Sixteenth Century Journal*, roč. 8 (1977), č. 1, s. 17–36 [online]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2540124> [cit. 6. října 2021].

Kristýna Jandová

Hunting culture and its echoes in the landscape of the Mikulov estate during the time of the first Dietrichsteins – part 1

Hunting was an integral part of the life of the aristocracy. An early way of spending free time was developed by the early modern aristocratic society in cooperation with the royal court. The right to hunt was considered a sign of belonging to the higher strata of society, and so logically this form of entertainment and active recreation also acted on a representative level. One of the most visible bearers of this tradition was the hunting landscape. A specially formed area of the aristocratic estate, in which the family representation was combined with the economic and purely practical aspect of hunting.

Výsledky překladu Hunting culture and its echoes in the landscape of the Mikulov estate during the time of the first Dietrichsteins – part 1 Hunting was an integral part of the life of the aristocracy. An early way of spending free time was developed by the early modern aristocratic society in cooperation with the royal court. The right to hunt was considered a sign of belonging to the higher strata of society, and so logically this form of entertainment and active recreation also acted on a representative level. One of the most visible bearers of this tradition was the hunting landscape. A specially formed area of the aristocratic estate, in which the family representation was combined with the economic and purely practical aspect of hunting

The basic element of the hunting landscape were mainly game enclosures which, especially in the Renaissance and Baroque periods, were a manifestation of the luxury and identity of their owner. The enclosures were established in the immediate vicinity of manors, where they served not only for the pleasures of aristocratic society, but also as a well-accessible storehouse of fresh game for the castle kitchen.

The beginnings of the aestheticization of the landscape of the Mikulov estate for hunting purposes are connected with Adam of Dietrichstein (1527–1590). The former imperial envoy and diplomat at the Spanish royal court established a game enclosure on the Mikulov estate near Dolní Věstonice (1574) and later also another near the town of Mikulov (1577). Not much information has been preserved about the Věstonice enclosure, which disappeared at the end of the 17th century. On the contrary, the Mikulov game reserve became a permanent part of the main family estate in Moravia and for centuries it was purposefully formed and cared for by following generations of the family.

The enclosure founded on the southern edge of the town, was created by extending the visual axis from the Mikulov chateau. It was connected to the flower and herb castle garden and stretch of old orchards under the castle. It was created following the contemporary Renaissance model of the rhythmization of the landscape, with which Dietrichstein became acquainted in the environment of Italian villas, which he visited during his studies or during his numerous diplomatic voyages. The fields on the Mikulov estate are, in terms of time of origin and purpose, comparable to the most famous Rosenberg, Lobkovitz, Pernstein or Vartemberg game reserves in Bohemia and thus belong to the oldest such aristocratic establishments in the Czech lands.